

НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ ЯК ОБ'ЄКТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Ісвіня О. В.,

*кандидат юридичних наук,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету ННІПП
Національної Академії внутрішніх справ*

Стаття присвячена аналізу правового регулювання охорони та захисту прав на наукове відкриття за національним законодавством України. Наводиться визначення наукового відкриття, аналізується поняття автора та суб'єкта наукового відкриття, об'єкти, зміст та ознаки наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності. Наголошується на необхідності вдосконалення національного законодавства, зокрема, що стосується визначення розміру винагороди автору наукового відкриття та порядку її виплати.

Ключові слова: право інтелектуальної власності, нетрадиційні об'єкти інтелектуальної власності, наукове відкриття, автор, суб'єкт прав на наукове відкриття

В статье рассматриваются вопросы правового регулирования охраны и защиты прав на научное открытие в национальном законодательстве Украины. Приводится определение научного открытия, анализируется понятие автора и субъекта научного открытия, объекты, содержание и признаки научного открытия как объекта интеллектуальной собственности. Делается акцент на необходимости усовершенствования национального законодательства, в том числе, что касается определения размера вознаграждения автору научного открытия и порядка его выплаты.

Ключевые слова: право интеллектуальной собственности, нетрадиционные объекты интеллектуальной собственности, научное открытие, автор, субъект прав на научное открытие

The article is focused on the questions of the legal protection and defense of the scientific discovery in the national legislation of Ukraine. Definition of the scientific discovery is done, the concept of author and subject of the scientific discovery, maintenance and signs of the scientific discovery as an intellectual property object are analyzed.

An accent is done on the necessity of improvement of national legislation, including, the size of the author's reward and the order of its payment.

Keywords: intellectual property, untraditional objects of intellectual property, scientific discovery, author of scientific discovery, subject of scientific discovery.

Не викликає сумнівів, що фундаментальні дослідження грають особливу роль у забезпеченні розвитку науково-технічного прогресу, сталого розвитку всіх життєво важливих сфер життя: охорони здоров'я, економіки, оборони тощо. Недосконалість національного законодавства, що не забезпечує дослідникам нормальних умов праці, у тому числі – неможливість отримати гідну винагороду за свою працю та недосконалий рівень захисту інтелектуальної власності, призводив і призводить до такого загальновідомого явища, як «відплив умів», в результаті якого країна зазнає не відновлювані втрати інтелектуального потенціалу нації. Таким чином особливе значення має сьогодні забезпечення належного рівня охорони та захисту прав на наукове відкриття.

Проблеми прав інтелектуальної власності досліджувалися багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями: Ч.Н. Азімовим, І.А. Безклубим, М.М. Богуславським, Ю.Л. Бошицьким, О.В. Дзерюю, А.С. Довгертом, Р.В. Дробов'язко, В.А. Калятіним, О.В. Кохановською, Ю.В. Носіком, О.М. Пастуховим, О.А. Підпригорою, О.О. Підпригорою, О.П. Сергеевим, Є.О. Харитоновим, Р.Б. Шишкою, О.О. Штефан, М.Й. Штефаном та ін.

Проте питання правового регулювання права інтелектуальної власності на наукове відкриття залишається дослідженим недостатньо.

Метою даної статті є аналіз стану регулювання прав інтелектуальної власності на наукове відкриття

за законодавством України.

Наукове відкриття відноситься до інституту нетрадиційних об'єктів інтелектуальної власності.

В колишньому Радянському Союзі питання, пов'язані з набуттям, здійсненням та захистом прав на наукові відкриття було врегульовано досить детально Постановою Ради Міністрів СРСР від 21 серпня 1973 року № 584 «Про затвердження Положення про відкриття, винаходи і раціоналізаторські пропозиції». Показово, що саме Радянський Союз став у 1971 році ініціатором підготовки відповідного міжнародного договору - Договору про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів. Розроблений договір був запропонований країнам-членам ВОІВ під час Дипломатична конференції в Женеві з 27 лютого по 7 березня 1978 року. і, відповідно, відкритий для підписання з 7 березня 1978 року. Необхідність розробки такого договору була пов'язана, перш за все, з особливостями наукового відкриття як з точки зору його практичного застосування, так і правової охорони. Так, на відміну від винаходів, наукове відкриття не може використовуватись, наприклад, у промисловості, безпосередньо. По-друге, наукове відкриття досить близько стоїть до такого поняття, як ідея, а ідея, як відомо, не охороняється ні авторським правом, ні правом промислової власності. По-третє, відкриття як об'єкт пізнання є цінним само по собі, незалежно від можливостей його безпосереднього використання.

Основні положення Договору були спрямовані

на стимулювання у країнах-учасниках наукового прогресу, спираючись на міжнародне визнання авторства на наукове відкриття та поширення інформації про наукові відкриття.

Договір також встановлював порядок подачі заявки на наукове відкриття та вимоги до такої заявки. Особливістю подання заявки було те, що заявка мала містити відповідне підтвердження наукового закладу чи державного органу, призначеного з цією метою країною-учасницею Договору. Ця вимога була пов'язана з тим, що проведення в штаб-квартирі ВОІВ централізованої експертизи наукових відкриттів не було передбачено, а це створювало небезпеку надходження великої кількості заявок на псевдовідкриття. За результатами формального розгляду заявки передбачалася видача заявникові відповідного сертифікату.

Проте положення Женевського договору про міжнародну реєстрацію наукових відкриттів, так не набрали чинності, оскільки його не було ратифіковано належною кількістю держав у встановлений термін.

Сьогодні у Цивільному кодексі України праву інтелектуальної власності на наукове відкриття присвячено главу 38. Відповідно до статті 457 науковим відкриттям є встановлення невідомих раніше, але об'єктивно існуючих закономірностей, властивостей та явищ матеріального світу, які вносять докорінні зміни у рівень наукового пізнання. Наукові відкриття здебільшого є результатом наукових досліджень, які, у свою чергу, є формою наукової діяльності, тобто інтелектуальної творчої діяльності, спрямованої на одержання і використання нових знань. Наукові дослідження поділяються на фундаментальні та прикладні.

Фундаментальні наукові дослідження - наукова теоретична та (або) експериментальна діяльність, спрямована на одержання нових знань про закономірності розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язку.

Прикладні наукові дослідження - наукова і науково-технічна діяльність, спрямована на одержання і використання знань для практичних цілей [1].

Об'єктами відкриттів є:

закономірність матеріального світу - невідомий раніше, але об'єктивно існуючий і такий, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, істотний і стійкий зв'язок між явищами або властивостями матеріального світу;

властивість матеріального світу - це невідома раніше об'єктивно існуюча якісна сторона об'єкта матеріального світу (необхідно встановити існуючу незалежно від волі і свідомості людини невідому раніше якісну визначеність об'єкта стосовно до інших об'єктів, з якими він вступає у взаємодію);

явище матеріального світу — це невідома раніше об'єктивно існуюча і така, що вносить докорінні зміни в рівень пізнання, форма прояву

сутності об'єкта матеріального світу (причому явище і сутність перебувають в органічній єдності).

Змістом наукового відкриття є встановлення певних наукових фактів, які необхідно не лише констатувати, але й довести, пояснити.

Отже, як зазначається у юридичній літературі, «цивільне законодавство пов'язує наукове відкриття лише з цариною природничих наук (пізнання матеріального світу). На географічні, археологічні, палеонтологічні відкриття та відкриття корисних копалин, а також на відкриття у сфері суспільних наук норми ЦК про наукове відкриття не поширюються» [2, с.3].

У той же час «статус» наукового відкриття як об'єкта інтелектуальної власності є спірним. Так, вважаємо за можливе погодитися з позицією О.Пічура, що «відкриття нової властивості, явища чи закономірності матеріального світу, яке може бути наслідком виконання фундаментальних (теоретичних) наукових досліджень, не є результатом творчості відповідного науковця. Це є творінням природи. Опис такого відкриття може підлягати правовій охороні як твір науки в рамках Закону України «Про авторське право і суміжні права» [3, с.39]. Тобто наукове відкриття можна порівняти із ситуацією, коли людина знаходить скарб, отже вона не створює цей скарб самостійно, а лише знаходить те, що вже існувало. Так саме і вчений, роблячи відкриття, знаходить те, що вже було раніше «створено» та «приховано» природою.

Основними ознаками відкриття є світова новизна (тобто отримана інформація має бути невідомою раніше), вірогідність (об'єктивне існування) і фундаментальність (здатність вносити докорінні зміни у рівень наукового пізнання).

На відміну від більшості інших об'єктів, Цивільний кодекс не визначає, хто є суб'єктом права на наукове відкриття. Стаття 458 лише згадує його як «автора» у зв'язку з визначенням основних прав на наукове відкриття [4]. Проте, виходячи з того, що здебільшого авторами наукового відкриття будуть особи, що займаються науковими дослідженнями, вважаємо за доцільно звернутись до статті 4 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність», яка визначає, що суб'єктами наукової і науково-технічної діяльності є: вчені, наукові працівники, науково-педагогічні працівники, а також наукові установи, наукові організації, вищі навчальні заклади III-IV рівнів акредитації, громадські організації у науковій та науково-технічній діяльності [5]. Отже, якщо автором наукового відкриття може бути лише фізична особа, то суб'єктом прав на наукове відкриття – як фізична, так і юридична особа.

Крім того, стаття 42 цього ж Закону встановлює, що обов'язковими умовами договору (контракту), на підставі якого виконуються науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, що фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету України, є визначення суб'єктів права інтелектуальної власності,

зобов'язання сторін щодо забезпечення охорони прав на створені об'єкти інтелектуальної власності, визначення сторони, яка буде сплачувати винагороду суб'єктам права інтелектуальної власності згідно із законодавством України.

До речі, до обов'язків суб'єктів наукової і науково-технічної діяльності відноситься, серед іншого, обов'язок додержуватися етичних норм наукового співтовариства, поважати право на інтелектуальну власність.

До немайнових прав автора наукового відкриття відноситься право надати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву. Право на наукове відкриття засвідчується дипломом.

Цивільний кодекс України передбачає прийняття спеціального закону, що встановлював би порядок охорони прав на наукове відкриття. Слід зазначити, що відповідний законопроект був поданий на розгляд Верховної Ради України ще у 2004 році. Як слушно зазначалося авторами законопроекту «відсутність законодавчої бази для врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з встановленням, експертизою, реєстрацією та використанням наукових відкриттів веде до втрати державою значного науково-технічного потенціалу, нових технологій та піонерних винаходів, створених на базі наукових відкриттів. Відсутність закону дає можливість не тільки будь-якій особі, але і представникам іноземних держав мати можливість практично безперешкодного користування найвищими результатами науково-дослідної діяльності.

При відсутності належної законодавчої бази ре-

зультати науково-дослідної діяльності залишаються поза контролем держави, що завдає істотної шкоди інтересам суспільства» [6]. Проте, прийнятий 14 червня 2005 року у першому читанні, законопроект і досі залишається законопроектом.

У зв'язку з цим треба також зазначити, що Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» у статті 22 також встановлює, що правовий режим наукового і науково-технічного результату (яким може бути і наукове відкриття) як об'єкта права інтелектуальної власності визначається законами України.

До майнових прав автора наукового відкриття належить право на винагороду за здійснене відкриття у формі матеріального заохочення, інші права та пільги, встановлені державою за заслуги в розвитку науки.

Підсумовуючи, слід сказати, що питання включення наукового відкриття до переліку об'єктів права інтелектуальної власності на сьогодні залишається предметом наукової дискусії та є недостатньо висвітленим у юридичній літературі. Маючи, поперше, величезне загальнолюдське значення, і, подруге, не будучи об'єктом, що може використовуватись самостійно, а таким, що лише створює базу для подальших розробок, наукове відкриття відрізняється значною специфікою. Перш за все це стосується охорони та захисту як особистих немайнових, так і майнових прав автора наукового відкриття, зокрема, що стосується визначення розміру та порядку виплати винагороди автору, що має бути забезпечено шляхом якомога швидшого створення відповідної нормативно-правової бази.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України від 13.12.1991 року № 1977-ХІІ «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12&p=1307448909579792> 09.06.2011 р. Загол з екрану
2. Харченко В.Б. Наукове відкриття як об'єкт права інтелектуальної власності та предмет кримінально-правової охорони / В.Б.Харченко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. - №4. – С.1-7
3. Пічкур О.В. Концептуальні принципи розвитку правової охорони нетрадиційних об'єктів права інтелектуальної власності та результатів науково-технологічної діяльності в Україні / О.В.Пічкур // Збірник матеріалів щорічних традиційних засідань круглого столу з актуальних питань права інтелектуальної власності. – К.: Київський нац. ун-т внутр. справ, 2009. – 140 с.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15&p=1307448909579792> 09.06.2011 р. Загол з екрану
5. Закон України від 13.12.1991 № 1977-ХІІ «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1977-12&p=1307448909579792> 09.06.2011 р. Загол з екрану
6. Пояснювальна записка до проекту закону України “Про охорону прав на наукові відкриття” № 6414 від 14.12.2004, внесеного народними депутатами України Ніколаєнком С.М., Юхновським І.Р., Родіоновим М.К. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=20545 09.06.2011 р. Загол з екрану